

MAGIJA

UVOD

Človek se je že v najstarejših obdobjih svojega življenja srečeval z naravnimi silami, ki so kruto krojile njegovo življenje. Ko je bil človek nabiralec sadežev, še posebej pa kasneje, ko se je oprijel lova, živinoreje in poljedelstva, je že skušal vplivati na vremenske razmere. Pozimi se je proti mrazu bojeval z ognjem, kateremu je kmalu pripisoval nadnaravno moč. Skušal je preprečiti bližajoče se nevihte, ob suši je želel vplivati na oblake, da bi dež namočil zemljo,...

Danes le s težavo ugotavljamo, ali je starejša magija ali religija. Najbrž sta se oba miselna procesa razvijala nekako sočasno. Zavedati pa se moramo, da je magija v svojih zgrešenih naravnih zakonitostih neprimerno bližja sodobni znanosti kot religija. Magija namreč ne priznava nadnaravnih sil in vsemogočnih božanstev. Njeno načelo je, da je vse dogajanje v naravi posledica naravnih zakonov, na katere pa lahko človek s svojim razumom in dejanji vpliva in si tako podreja naravne sile v svoje dobro. Homeopatska ali imitativna simpaticična magija je postala najpomembnejše »čarovno orodje« za uravnavanje naravnih sil in preprečevanje bolezni, torej sredstvo, s katerim je skušal preprost človek premagati temo zla in sovražnega. Sprva je magija primitivnim ljudstvom služila le v dobre namene, kasneje pa se je pričela uporabljati tudi za zla dejanja. Rojena je bila »črna magija«, ki je v verovanju primitivnega človeka kmalu postala znatno pomembnejša od »bele magije«. Človek torej z magičnim »čaranjem« ni več uravnaval le vremena ali boljše rodovitnosti polj. Boj svetlobe proti temi se je čestokrat preobrazil v boj teme proti svetlobi, ko je človek v svoji zlobi do sočloveka z magijo skušal pričarati nevihte, točo, sušo in svojemu sovražniku povzročati bolezni ali celo smrt. Najbrž se je šele s pojavom »črne magije« dokončno uveljavila tudi magija prenosa oziroma »prenosna magija«, ki je temeljila na napačno zasnovanem naravnem zakonu, da so deli telesa, ki so bili nekoč v sestavi, vedno v sestavi, tudi tedaj, ko je njihov fizični stik že zdavnaj prekinjen. »Prenosna magija« je neukim ljudem največkrat služila ubijanju ali povzročanju bolezni na velike razdalje. Hkrati z magijo se je v miselnosti preprostega človeka razvijala tudi protimagija. Primitivni človek je bil namreč prepričan, da se lahko proti magičnim »čarovnijam« bojuje le z magijo, ki »čar« uniči ali vsaj omili. Torej imamo spet opraviti s človekovim poskusom boja zmage nad zlim. Čeprav je verovanje v magijo morda staro skoraj toliko kot človeški rod, primitivna ljudstva po svetu še vedno posegajo po magičnih sredstvih. In kar je še zanimivejše, vero v magično »čaranje« še danes srečujemo celo v civiliziranih družbah. Zažiganje kresov si brez dvoma lahko razlagamo kot homeopatsko pomoč umirajočemu soncu, da le-to ne bi oslabelo na svoji nebesni poti in da bi ponovno dobilo svojo toploto.

ZANIMIVO

Antropologi in tudi pripadniki nekaterih plemen običajno z belo magijo označujejo medicino, ki se uporablja v dobro, prav tako pa tudi različna dejanja in obrede, ki naj bi pomagali bolniku. Kljub temu pa domorodce navadno bolj zanima črna magija. Ob vsaki nesreči iščejo krivca, ki je nesrečnemu človeku škodil z magijo.

Raymond Firth deli magične praktike pri primitivnih plemenih v štiri skupine. V prvo skupino uvršča tako imenovane produktivne obrede (magijo ob lovu, magijo za doseganje plodnosti, dežja, uspešnega ribolova...). V drugo skupino uvršča tako imenovane tabuje za zavarovanje premoženja, magijo za vračilo dolgov, za preprečevanje nesreče, za zdravljenje bolezni. V tretjo skupino uvršča magijo za uničevanje sovražne magije, ki je naperjena proti posameznikom. V četrto skupino pa uvršča čarovniško magijo za uničevanje premoženja

nekoga drugega, za povzročanje neviht, bolezni in smrti. Seveda ta razdelitev ni popolna, saj bi morali vanjo uvrstiti še vedeževanje in baje.

SIMPATIČNA MAGIJA

Ko škotski antropolog James George Frazer v knjigi Zlata veja razpravlja o načelih simpatične magije, poudarja, da je magija zasnovana predvsem na dveh miselnih tokovih. Po prvem načinu naj bi podobno povzročalo podobno; posledica dejanja je podobna svojemu vzroku. To Frazer imenuje »zakon podobnosti«. Po drugem načinu pa naj bi stvari, ki so bile nekoč v medsebojnem stiku, delovale druga na drugo-in to neredkokdaj na veliko razdaljo-še po koncu fizičnega stika. To Frazer imenuje »zakon dotika ali prenosa«. Frazer pravi, da lahko čaranje, ki temelji na »zakonu podobnosti«, imenujemo homeopatska ali imitativna magija. Čaranje, ki je zasnovano na »zakonu dotika ali prenosa«, pa je prenosna magija. Homeopatska magija torej domneva, da so stvari, ki so podobne drugi, enake; prenosna magija pa domneva, da so stvari, ki so bile v dotiku z drugo stvarjo ali osebo, stalno v dotiku z njo. V praksi se obe načeli simpatične magije pogosto združujeta. Obe namreč predpostavljata, da stvari delujejo druga na drugo na daljavo, in to s pomočjo skrivnostne simpatije.

HOMEOPATSKA MAGIJA

Malajska homeopatska magija: človek, ki želi škodovati svojemu sovražniku, vzame odpadke njegovih nohtov, las, obrvi, pljunkov..., vse to pa v tolikšni količini, da se lahko predstavi vsak del telesa osovražene osebe. Iz teh odpadkov in voska iz zapuščenega čebeljega panja »čarovnik« napravi sovražnikovo podobo in jo v presledkih žge nad plamenom sedem noči zaporedoma; pri tem govori besede:«Ni to vosek, kar zažigam. To so jetra, srce in vranica tega in tega.» Ko »čarovnik« ta postopek opravi sedmič, voščeno figuro zažge-in njegov sovražnik umre. Frazer meni, da ta čarovnija očitno združuje homeopatsko in prenosno magijo. Sovražnikova podoba se namreč izdelava iz stvari, ki so nekoč bile v stiku z njim in so celo deli njegovega telesa. Magija po načelih »zakona podobnosti« pa je izražena v podobi, ki je podobna sovražniku.

Drugi način malajskih vračev pa se po Frazerju opravlja tako: napravite čevelj dolgo truplo sovražnika, in to iz voska, vzetega iz zapuščenega čebeljega panja. In če prebodete temu kipcu oko, bo vaš sovražnik slep, če mu prebodete trebuh, bo bolan... Če pa želite, da ga takoj ubijete, razrežite kipec od glave navzdol. Nato ga zavijte, kakor bi zavijali mrliča, in molite nad njim, kot bi molili nad mrtvecem. Kipec zakopljite na sredini steze, za katero ste prepričani, da bo po njej prišla vaša žrtev in da bo šla čez zakopano figuro. Da pa njegova kri ne bi padla na vašo glavo, je treba reči:«To nisem jaz, ki ga pokopava. To je Gabrijel, ki ga pokopava.» Tako se bo krivda za umor prenesla na pleča nadangela Gabrijela, ki je od vas mnogo sposobnejši, da prevzame krivdo.

Čeprav se je homeopatska magija v glavnem uporabljala v zle namene, se je vendarle-čeprav redkeje-uprabljala tudi v dobre. Pri nekaterih Dajakih na Borneu pokličejo k ženi, ki se muči pri porodu, vrača; ta ji razumno poskuša olajšati porod. Hkrati drugi vrač zunaj poskuša doseči isti cilj, vendar na zelo nerazumljiv način. On se namreč pretvarja, da rojeva. Velik kamen, katerega ima privezanega na trebuhu, predstavlja otroka v maternici; vrač, ki v resnici pomaga pri porodu, daje navodila tudi vraču pred vrati, kako naj rodi. Ta počenja to toliko časa, dokler resnični porod ni pri kraju. Frazer navaja, da je ena od velikih prednosti homeopatske magije v tem, ker omogoča, da se zdravljenje opravlja na zdravniku namesto na bolniku, ki se tako osvobaja vsega trpljenja in nesreče, medtem ko gleda, kako se zdravnik pred njim zvija od bolečin. Zanimivo je tudi magično verovanje v Laosu, kjer lovec na slone, ko odide na lov, opomni svojo ženo, naj se med njegovo odsotnostjo ne striže in si ne maže

telesa z oljem. Prepričani so namreč, da bi slon, če bi se žena strigla, raztrgal zanko, če pa bi se mazala z oljem, bi se slon iz zanke izmuznil.

HOMEOPATSKA MAGIJA NA SLOVENSKEM PODEŽELJU

V posameznih primerih čarovnij, ki so še danes ohranjene v izročilu preprostega slovenskega kmeta, bomo večkrat naleteli na primesi krščanstva. Prenos tradicij, ki je vsa ta verovanja prinesel med slovenske kmete še iz predkrščanskega obdobja in ki jih je Cerkev v mnogih primerih uporabila za svoje potrebe, je v marsičem enak primitivnim ljudstvom po svetu. Vendar pa v miselnosti slovenskega kmeta dandanes vera v magično moč prenekaterih »čarovnij« ni več tako močna, kot je bila nekdanj. V večini primerov lahko govorimo le še o tradicionalnih šegah in navadah, ne pa več o slepem verovanju v magično moč simpatije. Prenekatero »čarovnije«, ki so v slovenskem podeželskem prostoru zasnovane tako na homeopatski kot na prenosni magiji, se v izročilu niso več ohranile v izvornosti in jih neredkokdaj lahko rekonstruiramo le s primerjanjem magičnih obredov, ki so še danes (ali pa tudi ne) ohranjeni med primitivnimi ljudstvi po svetu.

PRENOSNA MAGIJA

Drugo veliko vejo simpatične magije Frazer imenuje prenosna magija. Zasnovana je na prepričanju, da morajo stvari, ki so bile nekoč sestavljene, vedno ostati sestavljene, celo tedaj, kadar so popolnoma razstavljene druga od druge. V mnogih krajih sveta je veljalo pravilo, da se izrjavani zob pusti na nekem mestu, kjer ga bo našla miš ali podgana. Verjeli so namreč, da bo ob pomoči simpatične zveze med otrokom in zobom prišlo pri otroku do trdnih stalnih zob, kot jih imajo glodalci. Druga dela, za katera se običajno verjame, da ostaneta v simpatični zvezi s telesom po pretrgani fizični zvezi, sta popkavnica in posteljica. To zvezo pojmujejo tako izrazito, da jo povezujejo z dobro ali zlo usodo posameznika v vsem njegovem življenju. Če sta njegova popkavnica in posteljica ohranjeni po predpisih, bo v življenju srečen; če pa sta poškodovani ali izgubljeni, bo v življenju trpel. Nekatera plemena zahodne Avstralije verjamejo, da človek dobro plava, če je njegova mati, ko se je rodil, vrgla njegovo popkavnico v vodo. Če se konju zabode v nogo žebelj, konjar shrani žebelj, ga očisti in vsak da maže, da se konju ne bi noga ognojila.

ČRNA MAGIJA

Sem prištevam vse tiste »čarovnije«, ki jih uporabljamo v zle namene. Tipičen primer črne magije po principu magije prenosa-še danes ohranjen v izročilu preprostega kmeta- je »čaranje« v zle namene s pomočjo odtisa človekove noge. Navratil v Letopisu Matice slovenske poroča, da mu je neki rudar iz Celja razložil čarovnijo, s katero je mogoče škoditi svojemu sovražniku. Treba je le zabiti komu žebelj v stopinjo na mehkih tleh ali v travi. Žebelj pa mora biti pobran na pokopališču, in sicer med sveto mašo v cerkvi, natančno med povzdigovanjem. V tistem trenutku, ko hudobnež zabode žebelj v sovražnikovo stopinjo, se mu žebelj v resnici zapiči v koleno. Nesrečnež že naslednji dan ne more več hoditi in iz noge mu teče, dokler se ves ne posuši. Če pa nesrečnež opazi to hudobno dejanje za svojim hrbtom, naj gre devet korakov nazaj, naredi po tleh s prvo nogo znamenje križa, potem pa naj z nogo mahne v »nič«. Tako prenese čarovnijo na tistega, ki mu je skušal škodovati. In zlobnež se kmalu posuši. Tisti vraževerni ljudje, ki so bili mehkejšega srca in niso želeli svojega sovražnika ravno usmrtiti, pa so pogosto uporabljali drugačne čarovnije. Tako se je ohranila tudi čarovnija, kako sovražniku povzročiti, da bo imel uši. V okolici Zbelovega na Štajerskem so včasih verovali tako: če imaš sovražnika, vzemi kos njegovega oblačila in kos telečjih jeter. To skupaj zakoplji v živo mravljišče. In kakor bodo mravlje napadale jetra, tako bodo sovražnika napadale uši. Ne bo se jih rešil, dokler ne bodo mravlje požrle vseh jeter. Na principu prenosne magije je osnovana tudi vraža, še danes ohranjena v Nadolah pri Žetalah:

kadar ima kdo tur na vratu, mora na cerkvenem pragu trikrat dihniti v koga in tur se bo v kratkem prenesel nanj.

BELA MAGIJA

Med slovenskim kmečkim življenjem se je ohranilo precej manj »čarovnij«, uporabnih v dobre namene. In to ne samo pri »čaranju v dobro«, sem bi lahko prištevali tudi vse že omenjene postopke, ko so ljudje hoteli odkriti in kaznovati hudobneža, ki jim je delal škodo. Saj so s to magijo posamezniki vendar dobili zasluženo kazen, četudi mnogokrat pretirano. Najhujšega maščevanja s smrtjo pa ne bi mogli prištevati k tako imenovani beli magiji. Primer: v Nemčiji obstaja skoraj splošno pravilo, da izrjavani zob dajo v mišjo luknjo; če pa to storijo z izpadlim mlečnim otroškim zobom, otrok ne bo trpel zaradi zobobola.

PREMIKANJE NA DALJAVO-MAGIČNA TELEKINEZA

Zelo zanimivo je verovanje o premikanju na daljavo, ki temelji na obeh glavnih principih magične simpatije: na podlagi zakonitosti homeopatske magije ter na zakonitostih prenosne magije. O takšnem »čarovniškem« premikanju na daljavo, ki bi ga upravičeno imenovali tudi »magična telekineza«, nam je ohranil zanimivo poročilo tudi naš slavni kronist baron Janez Vajkard Valvasor, ki piše:«Tako sta bila dva stara vojaka, eden po rodu iz pokrajine Hessen, drugi pa poljski plemič. Ker nisem nikoli nikjer na svojih potovanjih srečal nobenega Poljaka, ki ne bi bil plemič, mislim, da se jim plemstvo obesi kar samo, brž ko zapuste svojo domovino. Preden sta prišla k nam, sta bila na Španskem, kjer sta se za cesarja bojevala s Portugalsko. Bila sta dobra stara tovariša, čeprav ne v popolnoma dobrih stvareh. Poljak je sicer v svoji mladosti študiral, pozneje pa se je spraval na različne hudičeve umetnosti, med katerimi je tudi ta, da je mogel po želji moško ali žensko osebo od daleč priklicati k sebi, le da je ime tri njene lase. Te tri lase je potegnil skozi šivanko, s katero so zašili mrliča. V šivanko je vdel tri lase in ob sončnem zatonu je na določenem mestu stopil na šivanko, ki je stala s konico navzog in govoril pri tem določene besede; tako je morala oseba, katere so bili lasje, priti. To je večkrat prakticiral, posebno z ženskami, vendar na skrivaj, da ni vsak vedel. Povedala so mi to njegova lastna usta in še to, da se mu stvar zmerom ne posreči, čeprav ni vedel, zakaj ne. Plevel se hoče širiti, tako je tudi ta slabi umetnik svojo prekletost prenesel na Hessenca, s katerim se je dogovoril, da ga bo na ta način rešil, če bo ujet. Zato sta pri sebi zmerom nosila eden drugega lase in tako šivanko. Ko so Hessenca enkrat ujeli Francozi, je Poljak četrti dan uporabil čarovnijo z lasmi, nakar se je njegov tovariš še pred dnem pojavil pri njem. Ta dva jezdeca sta bila pozneje oba ujeta, če naj verjamemo njuni izjavi, pa tudi drugi so trdili, da sta s pridom zbežala, kakor je že temu. Bila sta na portugalski strani med francoskimi pomožnimi konjeniki; ko pa sta Španija in Portugalska sklenili mir, so francoske pomožne konjenike prepeljali z ladjo v La Rochelle, kjer so jih izkrkali in odpustili. Mnogi so šli v švicarskih pešcev, v katerem sem bil tudi jaz. Med temi sta bila tudi ta dva tiča. Tu sem mogel z njima govoriti in vprašal sem Hessenca, kako mu je bilo na poti, ko je bil odpeljan iz ujetništva. Prisegel je pri duši in telesu, da bo povedal po pravici. Rekel je, ko so ga ujeli, da je bil v stražnici zaprt še z drugimi ujetniki. Nekako opolnoči, ko si je prižgal pipo tobaka in malo povlekel, se je pogreznil v nekakšen spanec ali nezavest. Sanjalo se mu je, da se plazi čez globok vodnjak in je bil v nevarnosti, da pade vanj. Ko pa se je še pred sončnim vzhodom zbudil, se je znašel poleg svojega prijatelja Poljaka, začuden in s pol prazno pipo v rokah. Imena obeh krajev, kjer je bil Hessenec ujet in Poljak vkvartiran, sem pozabil, bila pa sta, to še vem, oddaljena sedemindvajset nemških milj.» Če skušamo analizirati Valvasorjevo poročilo, lahko ugotovimo, da ni nobenega dvoma, da je bistveni del »čarovnije« zasnovan na principu prenosne magije. Lasje, ki jih je »posedoval« Poljak, so bili neločljiv del Hessenčanovega telesa in po že večkrat omenjeni teoriji z njim v stalnem stiku. Zanimivo je tudi dejstvo, da je lase Poljak pretikal skozi šivankino uho, kar pa bi lahko

povezovali s principom homeopatije ali »zakonom podobnosti«. Posledica je podobna svojemu vzroku-trdi teorija. In če so se lahko lasje izmuznili skozi šivankino uho, se je potem lahko tudi Hessenčan izmuznil iz sovražnikovega ujetništva. Zanimivo je, kako si skrivnostno simpatijo razlaga Valvasor:«Tega takrat nisem mogel doumeti, šele pozneje se mi je stvar razjasnila, ko sem take primere videl napisane in obrazložene v učenih knjigah in ko sem se o teh stvareh pogovarjal z možmi, ki jim tudi nadnaravne skrivnosti niso bile tuje.

ODNOS MED MAGIJO IN RELIGIJO

VIRI

Rado Radešček: Boj med svetlobo in temo (izvori ljudskih vraž in običajev)

17 minut